

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД ЯК ЕКОНОМІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ

Розглядаються сучасні українсько-російські економічні відносини. Увагу звернено на існуючі протиріччя та економічне протистояння двох держав, що відбуваються у пострадянській період. Наголошено на важливості українського економічного простору для просування російських економічних інтересів.

Ключові слова: українсько-російські відносини, міждержавні економічні відносини, економічне протистояння.

Постановка та актуальність проблеми. Відносини з Російською Федерацією для України є певною константою у зовнішній політиці. Впродовж усіх років української незалежності стосунки з Росією називаються “пріоритетними”, “стратегічними” незважаючи на те, що у відносинах між двома країнами не завжди було повне взаєморозуміння, а в останні п’ять років доходило навіть до відвертої конфронтації.

У цей період протистояння відкрито велося в інформаційній площині, натомість економічна міждержавна конкуренція майже завжди залишалася латентною стороною українсько-російських стосунків протягом усього пострадянського періоду. Економічні важелі, котрими володіє Росія, дедалі більше використовуються як інструментарій тиску в міждержавних відносинах, а відтак постає нагальна потреба його аналізу, для усвідомлення прийомів, способів та певних закономірностей економічного протистояння.

Таким чином, *предметом* статті є ключові аспекти українсько-російського економічного протистояння у пострадянський період.

Шумка Андрій Володимирович, кандидат історичних наук, заступник начальника кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Черник Петро Петрович, кандидат політичних наук, начальник кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Шумка А.В., Черник П.П., 2010

Аналіз попередніх досліджень. Слід зазначити, що в українській науковій літературі представлено достатньо публіцистичних праць, присвячених українсько-російським стосункам. Проте майже відсутні комплексні наукові роботи, які б розкривали зміст та перебіг українсько-російських економічних взаємин.

Постановка завдання. Весь спектр українсько-російських відносин є надзвичайно барвистим і повинен стати предметом окремого ґрунтовного дослідження, а у даній статті, *автори ставлять за мету* висвітити українсько-російські відносини у пострадянський період як економічне протистояння.

З часів СРСР економіки всіх національних республік були частками єдиного народногосподарського комплексу. Це обумовило велику взаємозалежність економік нових держав, які утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу.

Україна була традиційним постачальником продовольства на російський ринок. Дві третини експортованої з України продукції хімічної промисловості надходили також до Росії. Велику вагу мали поставки з України урана, марганцевої і титанової сировини, ртуті, окремих видів транспортного, гірничошахтного, металургійного обладнання, продукції чорної металургії тощо. Не випадково Росія на перших порах звільнила від податку на додану вартість 750 товарних позицій імпорту з України.

Проте з середини 90-х рр. ХХ ст. у російській торговельній політиці відбулися значні зміни. Було взято курс на поступове виштовхування української продукції з ринків Росії. Передбачалося, що у перспективі це поставило б українську економіку в скрутне становище та зробило б український уряд більш лояльним до Росії.

Перший удар завдали по агропромислому комплексу, адже за продовольчими товарами на Росію у 1996 р. припадало 60% українського експорту, з них: цукру – 76%, м'ясопродуктів – 87%, безалкогольних і алкогольних напоїв – 43%. Уже наступного 1997 р. ця частина експорту завдяки російським торговельним обмеженням скоротилась удвічі. Загалом у 1996–2002 рр. ввезення до Росії українського зерна зменшилося в 11 разів, борошна і крупи – в 7,7 раза,

цукру – в 7,4 раза, безалкогольних і алкогольних напоїв – у 6,5 раза [14, 48–54]. Сталося це зовсім не тому, що в Росії зникла потреба в українських продовольчих товарах. Росія самотужки не забезпечує себе продовольством, тому збільшилися закупівлі у країнах далекого зарубіжжя. Завдання полягало в тому, щоб закуповувати продовольство саме неукраїнського походження. Показовою є історія з цукром. У квітні 2002 р. російським урядом була введена нова митна ставка на цукор у розмірі 25%, але не менше 0,07 єкю за 1 кг. До того діяла ставка 0,012 єкю, котрою український цукор взагалі не обкладався. Крім нової митної ставки для обмеження українського експорту цукру, російський уряд запровадив квоту 300 тис. т замість старої, що складала на вересень 1996 р. 1100 тис. т [14, 48–54].

Однак цього виявилось замало, щоб відучити російських споживачів купувати український цукор. Улітку 2004 р. уряд Росії запровадив 20% спеціальне мито на український цукор у межах тарифних квот. Згодом після тривалих переговорів його скасували разом із додатковим 3% митом на імпорту товарів, проте справу вже було зроблено. Прикриваючись розмовами про захист російського цукровиробника та начебто погану якість українського цукру, уряд примусив споживача завозити цукор до Росії аж із Аргентини, а не купувати його в Україні. Депутат Держдуми Росії від Аграрної партії М. Сухий констатував сумні реалії: “Ми із задоволенням брали б український цукор, але нині створено багато перепон” [1, 3].

Щось подібне відбулося з традиційним експортом до Росії спирту і горілки. Їх ввезення у 1995 р. складало відповідно 98% та 70% загального російського імпорту цих товарів з СНД. У січні 1996 р. було запроваджено акцизні збори, що зробили українські товари на російському ринку нерентабельними.

Російський уряд старанно витісняє з ринку власної держави українські товари. Офіційна точка зору – з метою захисту російського виробника від експансії дешевших українських товарів або ж через невисоку якість українських товарів, котрі самі не витримують конкуренції. Приклад з цукром продемонстрував, що російський виробник нічого не виграв від торгівельної війни проти українського

цукру. Адже на ринок прийшов цукор із далекого зарубіжжя, котрий раніше не міг змагатися з українським, доки митні збори не зробили його надто дорогим.

Аналогічною виявилася ситуація з українським металом, котрий витісняється з російського ринку ще активніше, ніж цукор. За радянських часів Україна виробляла до 1/3 усього обсягу металу. Істотне місце на російському будівельному ринку вона посідала й після розвалу СРСР. У 1999 р. було вироблено 26994 тис. т металопродукції (зростання на 12% щодо попереднього року), з яких експортовано до Росії 1073 тис. т (зростання на 3,6%). Російський уряд негайно взявся “виправляти” ринок, обмежуючи доступ українському металу до Росії. Все це прикривалося розмовами про невідповідну якість сталі, прокату, іншої металопродукції з України [13, 78].

Останнім акордом торговельної війни на ринку металопродукції стала історія з витісненням українських сталевих труб із Росії. Урядова комісія із захисних заходів у зовнішній торгівлі і митно-тарифної політики РФ ухвалила рішення про введення мита на українські труби великого діаметру в розмірі 20%, а на всі інші вітчизняні труби – 40%, якщо Україна відмовиться обмежити їх ввезення на російську територію на рівні 480 тис. т на рік [7, 4].

Зауважимо, що українські трубні підприємства розвивалися в добу СРСР у розрахунку на російський ринок. З 1,6 млн. т труб, вироблених Україною у 2000 р., більша частина (0,8 млн. т) була експортована до Росії. На внутрішньому українському ринку знайшли собі застосування тільки 0,3 млн. т, решта була поставлена третім країнам. Запровадження мита одразу робить ціну українських труб у Росії надто високою, а квота в 480 тис. т нікого не задовольнить. Навіть квота в 620 тис. т (з них 135 тис. для труб великого діаметру), встановлена після міжурядових україно-російських переговорів, за оцінками російських експертів, рівноцінна запровадженню 40% мита [11, 5]. Як зазначає генеральний директор об'єднання “Укртрубопром” Л. Ксаверчук, “у нас один завод ім. Карла Лібкнехта виробив у минулому році 614 тис. тонн труб, а 80% його продукції йде на експорт” [7, 4]. Як наслідок, ціла галузь економіки України муситиме знижувати обсяги виробництва, почнуться простой підприємств, люди втратять роботу й засоби для існування.

Розмови, що подібним чином російський уряд допомагає своєму виробникові, як уже зазначалося вище, малообґрунтовані. Українські труби, по-перше, ні трохи не поступаються російським за якістю, а по-друге, нічим не загрожують російським трубовиробникам. Аналогічно до Росії, спеціальне розслідування щодо постачання труб з України проводила Угорщина. Врешті-решт, міжвідомча комісія Угорщини з міжнародної торгівлі ухвалила рішення не вживати заходів із захисту свого ринку від української металопродукції [8, 2].

Насправді причини трубних обмежень полягають в іншому. Дивовижним чином збіглися інтереси російського уряду з інтересами Фонду трубної промисловості Росії. Саме після звернення його учасників до голови уряду РФ М. Касьянова українські трубовиробники зазнали обмежень. В чому інтерес учасників згаданого Фонду? Адміністративне усунення українських труб з ринку автоматично зробить цей Фонд монополістом і дозволить безпідставно збільшити ціни. В умовах будівництва трубопроводів в обхід України це гарантуватиме росіянам надприбутки.

З іншого боку, закриття російського ринку збуту для українських виробників внесе додаткову дестабілізацію у наше суспільство, оскільки робітники трубних підприємств пов'язуватимуть втрату роботи з державною незалежністю України, ідея котрої дискредитується. Саме таким політичним розрахунком керується російський уряд, коли свідомо йде на економічні збитки від торговельної війни з українськими товарами. Росія якось надолужить ці збитки, зате Україна стане більш керованою.

Торговельні обмеження з'являються одне за одним. Зокрема, нові ставки експортного мита на вивіз до країн, які не беруть участі у диктованому з Москви Митному союзи, енергоносіїв, коксу, деревини, хімічних елементів, паперу, кольорових металів тощо. Спеціальні мита на ввіз до Росії української крохмальної патоки, карамелі, сезонні мита на цукор і т. д. Останньою в цій черзі виявилася українська сіль [12, 3].

Жорстке проведення зовнішньоторговельної та митної політики має ще один негативний ефект. Одним із першочергових завдань уряду РФ проголошувалася інтеграція Росії у міжнародну торговельну систему, насамперед у СОТ.

У програмі уряду передбачено спрощення митних правил та зниження ввізного мита. У цій ситуації введення різних обмежень і дискримінаційних квот на українську продукцію шкодить іміджу Росії, котрій необхідно завоювати позиції ліберальної ринкової держави. Однак на які жертви не підеш заради великодержавної величі.

Цей диктат політики над економікою в поєднанні з респтками імперської психології вищих державних чиновників Росії відіграє провідну роль у торговельній політиці нашого північного сусіда щодо республік колишнього СРСР [2, 42–43].

Зменшення зацікавленості Росії в українській продукції за умов збереження залежності України від поставок з Росії (в яких левову частку складають енергоносії) відкриває перед Москвою широкі перспективи з перетворення економічної залежності України на залежність політичну. Адже зупинка українських виробництв через закриття російського ринку для їх продукції супроводжується намаганням російського капіталу приватизувати ці виробництва за безцінь. Показовий факт: під час міжурядових переговорів у Москві щодо “трубного питання” російська сторона погоджувалася зберегти бажану для українських виробників квоту в 750 тис. т, якщо Київ погодиться на об’єднання енергетичних систем двох країн. Це своєю чергою відкрило б шлях до приватизації української енергетики російською компанією “Єдині енергосистеми” на чолі з А. Чубайсом. Подібні намагання складають другий напрям нової експансії Росії щодо України [6, 54].

Як уже зазначалося, у першій половині 1990-х рр. Москва робила головну ставку на нове поглинання пострадянських країн під виглядом “інтеграції”. Врешті-решт, ці спроби закінчилися невдало, тому політика вимагала змін. Це визнавали навіть ортодоксальні російські імперіалісти, як “геополітик” О. Дугін: “Враховуючи, що проста інтеграція Москви з Києвом не дасть стійкої геополітичної системи, Москва повинна активно включатися в перебудову українського простору за єдино логічною та природною геополітичною моделлю” [5, 383].

Це “включення” Москви полягало в тому, що, не маючи змоги зламати опір республіки тиском ззовні, ставка переноситься на встановлення стратегічного контролю над

нею зсередини: “Стратегічно Україна повинна бути суто проекцією Москви на півдні та заході. Абсолютним імперативом російської політики на чорноморському узбережжі є тотальний і нічим не обмежений контроль Москви на всьому просторі – від українських до абхазських територій” [5, 348–349].

Подібна перспектива забезпечується через встановлення контролю над ключовими галузями економіки України. Російський капітал уже почав проникати на стратегічні українські підприємства і ставати повноправним суб'єктом відносин власності. Закриття для продукції цих українських підприємств традиційних російських ринків, під забезпечення котрих їх будували, має здешевити російським компаніям їх купівлю. Основні сфери російських інтересів – це нафтопереробна, хімічна, металургійна промисловість. Особливо це стосується першої, де практичні потреби російських компаній співпадають з політичними інтересами Росії. Цілком достатнє уявлення про стан справ дає навіть звичайний перелік нових хазяїв наших підприємств-гігантів.

Один з найбільших українських нафтопереробних заводів – ВАТ “Лисичанськнафтооргсинтез” (ЛиНОС) – 2003 р. потрапив до рук Тюменської нафтової компанії, котра є учасником російського консорціуму “Альфа-груп”. Інша дочірня компанія цього консорціуму – “Альфа-НАФТА” – володіє частиною нафтопереробного заводу “Нафтохімік Прикарпаття” й керує контрольними пакетами акцій ряду українських обласних підприємств з постачання нафтопродуктів. З квітня 2004 р. дочірня компанія російського “Лукойлу” “ЛУК-Синтез Ойл Лімітед” володіє 52% акцій нафтопереробного заводу (НПЗ) в Одесі. Кременчуцький НПЗ уже давно працює на нафті з російського Татарстану за особливою угодою тощо.

Отже, починаючи з 1999 р. український ринок нафти і нафтопродуктів перетворився на виключно російську сферу роботи. Аналогічна ситуація складається й у нафтохімії. Зокрема, на базі нафтохімічного концерну “Оріана” (м. Калусь Івано-Франківської обл.) створено ТОВ “Лукойл-Нафтохім” – дочірню київську фірму однойменної російської компанії. Капітуляцію перед експансією російських нафтових компаній

часто пояснюють тим, що можливості української переробки значно перевищують потреби країни в бензині, дизпаливі й мазуті. Тому, мовляв, існує реальна потреба включити українські НПЗ до загальної системи російського експорту нафти.

Російський капітал забирає цілі галузі економіки одна за одною. Услід за нафтопереробкою і забезпеченням країни нафтопродуктами до росіян перейшли Миколаївський глиноземний завод і Запорізький алюмінієвий комбінат — лівова частка алюмінієвої промисловості України. Російські компанії активно цікавляться й скуповують пакети акцій цементних і металургійних підприємств. Для підтримки нових приватизаційних проектів Альфа-банк із уже згаданого консорціуму “Альфа-груп” викупив у 2006 р. “Київінвест-банк”, перейменований після цього на “Альфа-банк Україна”. Таким чином за великим російським промисловим капіталом до української економіки рушили і банки.

Скептики зауважать, що в цьому не варто шукати небезпеки. Адже весь світ зацікавлений у залученні до національних економік якнайбільших іноземних інвестицій. Загалом це так, але той же світ вивів універсальну формулу: іноземцям має належати не більше 30% виробництва, інакше їх диктат складатиме загрозу національним інтересам країни. У нас же російські компанії не просто захоплюють стратегічні галузі економіки, але й під час їх приватизації конкурують між собою (а не з українськими чи західними компаніями, як це мало б бути).

Російські власники стратегічних підприємств України мають можливість за місцеві ж кошти формувати проросійську політику в Україні. Високі прибутки дають змогу “купувати” деяких українських аналітиків, політичних і громадських діячів, засоби масової інформації. За їх допомогою формується потужна проросійська база в Україні, завдання якої — захищати євразійську модель подальшого розвитку. Це “завдання” вже виконують мало не 90% наших засобів масової інформації.

Не краще й становище на ринку друкованих засобів масової інформації. За даними Міністерства інформації, тираж україномовних видань за 1992–2003 рр. зменшився від 63 млн. 700 тис. до 14 млн. 700 тис. примірників – у 4,3 раза.

З 400 газетних видань в Україні лише 103 (25%) були україномовними. Згодом дисбаланс на користь російськомовних видань зріс ще більше. Нині в Україні видаються 1,3 тис. російськомовних та близько 100 газет іншими мовами [9, 12]. В результаті маємо ситуацію, коли в 1997–1999 рр. на 100 тис. громадян України припадало 54 російські і лише 7 українських періодичних видань [10, 8].

У сценарії інтеграції пострадянських країн під політичною й економічною зверхністю Росії ключову роль відіграє встановлення контролю над енергетикою. Це зумовлено тією визначальною роллю, котру вона відіграє у сучасному економічному житті. Як зазначив нещодавно президент Росії Д. Медведєв, паливно-енергетичний комплекс посів у економіці колишнього Союзу становище несучої конструкції, і ще більше зміцнив це становище за останні роки. Зокрема, сьогодні в російській економіці енергетичний сектор є основним стабілізуючим фактором, забезпечуючи до 30% доходів консолідованого бюджету РФ, майже 45% валютних надходжень і близько 30% обсягу промислового виробництва країни. Аналогічне значення він відіграє і в українській економіці. Особливо це стосується газової галузі, бо частка газу сьогодні становить 45% всіх енергоносіїв у нашій країні, а доля галузі у наповненні державного бюджету перевищує четверту частину.

Потрібно зазначити, що у спадщину від народногосподарського комплексу СРСР нам дісталася надзвичайно велике споживання енергоносіїв на одиницю внутрішнього валового продукту (в 5-6 разів більше, ніж у країнах Західної Європи). Це викликано тим, що наша промисловість будувалася за часів радянського нафтогазового достатку, коли ціни на енергоносії були значно нижчими за світові. З проголошенням державної незалежності Україна одразу посіла шосте місце в світі за обсягом споживання газу і третє місце – за обсягом імпорту газу. Сьогодні ми є найбільшим імпортером російського газу серед країн Європи. 19 її країн споживають 110–120 млрд. куб. м російського газу на рік, а Україна – 60 млрд. куб. м (разом з об'ємом газу, який постачає МЕК “Ітера” і заробленим за транзитні послуги). Тільки у 2001 р. українська частка в російському газовому експорті істотно зменшилася завдяки укладенню

угоди з Туркменістаном на постачання до України протягом року 30 млрд. кубів туркменського “блакитного палива” [4, 4].

Надмірне енергоспоживання є непосильним тягарем для економіки. Україна змушена щорічно витратити близько 5 млрд. дол. тільки на закупівлю природного газу. Але віднайти кошти для впровадження енергозберігаючих технологій, щоб полегшити залежність від російського газу, стає неможливим через постійні газові війни та маніпуляції з цінами.

Водночас ціни за транзит російського газу територією України нижче, ніж у середньому по Європі. А ціна за зберігання російського газу в українських газосховищах понад удвічі менша, ніж для країн Західної Європи. Завищені ціни на газ в сумі з суто українськими недоліками (такими, як безвідповідальне ставлення до енергозбереження, безоплатне використання газу, зловживання окремих працівників відомств і підприємств) призводить до формування значного боргу держави перед Росією за спожитий газ. Сам факт його наявності дуже вигідний російській стороні, бо дає підстави збільшувати тиск на Україну з цілком визначеною метою: прибрати до своїх рук об’єкти української енергетики і металургійної промисловості. Саме тому Росія послідовно відмовляється від будь-яких інших можливостей урегулювання проблеми боргу. Зокрема, провести взаємозалік за російські борги українським машинобудівним підприємствам.

Зазнали невдачі спроби Києва ліквідувати газовий борг шляхом його перетворення у державні цінні папери з погашенням до 2015 р. Це відбувається через намагання російської сторони реалізувати в Україні схему прихованої експансії, “обкату” в Молдові. Там в обмін на списання молдавських боргів було створено підконтрольне ЗАТ “Газпром” акціонерне товариство “Молдова-газ”, до якого ввійшли всі об’єкти газової галузі цієї країни (передусім магістральні трубопроводи).

За умов монопольного контролю над енергопотоками російська сторона легко впливає на конкурентоспроможність української продукції. Адже її собівартість збільшується через завищену ціну енергоносіїв. Наприклад, якщо за радянських часів питома вага енергетики в ціні цукру

складала 6%, то тепер сягнула 60%. Додамо сюди, що оплата російських енергоносіїв здійснюється у доларах, тому ціна залишається стійкою, незважаючи на девальвацію рубля. На цьому тлі український експорт до Росії дорожчає й ускладнюється, тому що російська сторона погоджується на взаєморозрахунки тільки у рублях і гривнях.

Особливо значною є зацікавленість у захопленні газотранспортної системи України. Не важко помітити, що Україна географічно розташована між найбільшими газовидобувними районами і основними споживачами газу. Тому не випадково наша держава стала найбільшою транзитною країною світу, адже газотранспортна система (ГТС) є однією з найпотужніших на Європейському континенті. Загальна довжина — 35,6 тис. км, з них магістральні газопроводи — 12,6 тис. км. А ще 122 компресорні цехи загальною потужністю близько 5,6 млн. кВт і 1380 газорозподільних станцій, 13 підземних газосховищ. Щорічна пропускна спроможність ГТС становить 290 млрд. куб. м природного газу на вході й 170 на виході. Реально через Україну щороку передається 120–140 млрд. куб. м газу, в тому числі до країн Центральної та Західної Європи і Туреччини – 110–120 млрд. куб. м, а 15 млрд. кубометрів складає російський транзит до Молдови і південних областей самої Росії. Якщо ж врахувати, що третина наших потреб у природному газі забезпечується російськими поставками в оплату послуг української ГТС, то стає цілком зрозуміло, чому Україна вперто не бажає віддати надзвичайно цінну частину своєї економіки до російських рук.

Проте російський тиск із стратегічною метою заволодіти українською ГТС не тільки не послаблюється, а й набуває нових різновидів. Чергова атака ЗАТ “Газпром” відбувається під гаслом диверсифікації маршрутів транзиту російського газу. З одного боку, це не видається чимось надзвичайним. На українську ГТС припадає понад 90% загального обсягу експорту російського газу до європейських країн і Туреччини. Однак російські економічні обґрунтування цього гасла викликають істотні сумніви щодо справжніх завдань такої диверсифікації.

Останніми роками від представників ЗАТ “Газпром” усе частіше можна почути твердження, нібито Україна не

здатна забезпечити транзитні поставки російського газу. Мовляв, частина трубопроводу вже випрацювала свій технічний ресурс, і загалом вся ГТС стара й істотно зношена. Подібні страхиття орієнтовані переважно на європейських споживачів газу, щоб посяяти в них сумніви щодо надійності української ГТС.

Насправді система магістральних газопроводів України, застарілість котрої начебто може завдати шкоди інтересам європейських споживачів газу, навпаки, відносно нова: 90% її газопроводів експлуатуються до 25 років, а майже половина з них – навіть до 15 років. У той же час транзитній системі газопроводів, що подає газ з Нідерландів через Німеччину і Швейцарію до Італії виповнилось 27 років. І чомусь ніхто не говорить, що вона стара, непрацездатна або ненадійна.

Більше того, з метою підвищення ефективності та надійності газотранспортної системи України постійно проводяться профілактичні роботи, застосовуються сучасні технології діагностики та ремонту газопроводів без порушення технологічного режиму транспортування газу, реалізується програма реконструкції компресорних станцій. Українські інвестиції в ГТС становлять до 250 млн. дол. на рік. На такому тлі критика представниками “Газпрому” технічного стану української ГТС виглядає досить дивно. Адже за весь 57-річний період експорту газу з України та його транзиту не було випадку зривів поставок газу. Цей факт краще за будь-які слова свідчить про надійність нашої ГТС. Особливо якщо при цьому зробити неупереджений аналіз стану російської ГТС, котрий значно гірший за український.

То навіщо ж Росії знадобилося дискредитувати ГТС України? Для того, щоб переконати західних інвесторів вкладати кошти у будівництво газопроводів в обхід України.

Як уже зазначалося, доведення стану української ГТС до світових стандартів потребує максимум 1 млрд. дол. А будівництво двох газопроводів “Ямал–Європа”, які пролягають через Білорусію і Польщу в обхід України, а також “Ямал–Скандинавія–Західна Європа” через Фінляндію та Швецію до ФРН, згідно з проектом “тягнуть” на 40 млрд. дол. Ще 3 млрд. дол. коштує газопровід “Блакитний потік”,

яким газ постачатиметься до Туреччини через Чорне море, а не українською територією, як зараз.

Навіть побіжного погляду достатньо, щоб виникли істотні сумніви в економічній доцільності будівництва обхідних газопроводів. Звичайно, ніхто нікому не може заборонити закопувати гроші в землю. Але навіщо будувати, наприклад, “Блакитний потік” за 3 млрд. дол. для подачі 16 млрд. кубометрів газу, коли є варіант подачі цієї самої кількості газу через діючу систему газопроводів України? Варто вкласти лише 0,7 млрд. дол. на її розширення.

Поки що ЗАТ “Газпром” живе за рахунок інвестицій, зроблених у 1980-х рр., тобто ще радянських інвестицій. У 2007 р. 85% усього російського газу було видобуто на великих родовищах Західного Сибіру, освоєних в останні два десятиріччя існування СРСР. Але згідно із заявою заступника міністра енергетики Росії А.Яновського, тепер вони виснажені на 50–60%. Зокрема, добре відоме Уренгойське родовище виснажене на 67%, Медвеже – навіть на 75%, Ямбург – на 46%. Нові розвідані запаси газу протягом п’яти останніх років скоротилися на 2 трлн. кубометрів. Деякі фахівці, і серед них колишній міністр енергетики РФ Віктор Калюжний, прогнозують, що через 5 років Росія сама може відчувати дефіцит у 50–80 млрд. кубометрів газу на рік. А з урахуванням темпів економічного зростання в цій країні 5–6% на рік, ця проблема може ще більше загостритись, оскільки внутрішнє споживання газу сягає близько 370 млрд. кубометрів на рік.

Тим часом об’єми експортних поставок газу до європейських країн зростають. Уже сьогодні Росія задовольняє їх тільки за рахунок зменшення споживання газу у себе вдома та на 43 млрд. кубів в Україні. Також Росія дозволила транзит туркменського газу до України через свою територію в обмін на газ. В умовах відсутності коштів на розробку нових родовищ, важко переоцінити будь-які додаткові джерела надходження “блакитного палива” [3, 9].

Слід зазначити, що реалізація російських програм будівництва обхідних трубопроводів уже до середини десятиліття може призвести до зменшення транзиту газу через

Україну до 60–70 млрд. кубометрів на рік, тобто практично вдвічі. Це величезні економічні втрати для України – майже 15 млрд. кубометрів газу, або 1,2 млрд. дол.

Отже, простежується глобальна політика Росії – обійти Україну, позбавити її прибутку від транзитних послуг і тим самим здійснювати на неї додатковий економічний тиск. Це супроводжується пропагандистським шоу навколо будівництва газопроводів в обхід України. Західних покупців газу, всупереч реальним фактам, залякують ненадійністю української ГТС, обґрунтовують доцільність обхідних газопроводів необхідністю збільшення обсягів поставок газу до Європи з нових родовищ Ямалу. Хоча насправді в обхід України поставлятиметься уренгойський газ, який сьогодні транспортується українською територією.

Не слід вважати, що після введення до експлуатації обхідних газопроводів Росія відмовиться від перебирання під свій контроль ГТС України. Адже наша держава має найбільші в Європі газосховища природного утворення. Будівництво нових газових “комор” біля західних кордонів обійдеться Росії надто дорого, тому малореальне. Зате український уряд, придушений цінами на газ російського монополіста і відсутністю надходжень від газового транзиту, врешті-решт, погодиться з диктатом Росії. Тоді найпривабливіші об’єкти української енергетики та промислові підприємства перейдуть до російських рук.

Висновки. Український економічний простір має винятковий інтерес для російського капіталу. На жаль, економічні відносини далекі від дійсно партнерських. Росія веде системну протекціоністську політику щодо українського виробника на своїй території та експансивну політику щодо захисту своїх економічних інтересів в Україні. Насамперед це стосується авіапромисловості, металургії та великого машинобудування.

Особливу увагу для російської сторони представляє українська газотранспортна система. Повний контроль над транспортуванням “блакитного палива” територією України є стратегічною метою сучасного політичного істеблішменту Росії.

Українсько-російське економічне протистояння відслідковується практично по усіх групах та категоріях товарів. Незважаючи на кардинальну зміну політичного керівництва в Україні, переходу до конструктивного діалогу між державами в економічній сфері поки що непомітно. Росія упевнено та наполегливо завойовує український ринок. Українській політичній еліті слід виявляти більшу політичну волю у відстоюванні економічних інтересів у Російській Федерації.

1. *Абліцов В.* Український хліб і в Росії – голова / В. Абліцов // *Голос України.* – 2005. – 16 червня. – С.3.
2. *Василенко Ю.* Шляхи розвитку товарообміну між Росією й Україною / Ю. Василенко // *Економіст.* – 2009. – № 4. – С. 42–43.
3. *Гудима О.* Чи потрібна Україні власна енергетична стратегія? / О. Гудима // *Енергетична політика України.* – 2001. – Березень. – С.9.
4. *Діак І.* Україна на межі енергетичної катастрофи / І. Діак // *Голос України.* – 2006. – 7 червня. – С.4.
5. *Дугин А.* Геополітика Росії / А. Дугин – М., 2000. – 505 с.
6. *Евзеров Р.* Україна: с Росією вместе или врозь? / Р. Евзеров. – М., 2000. – 335 с.
7. *Княжанський В.* Ціна нерішучої впертості / В. Княжанський // *День.* – 2006. – 3 квітня. – С.4.
8. *Кулиш О.* Труби з України: бажані й не бажані / О. Кулиш // *Урядовий кур'єр.* – 2003. – 11 квітня. – С. 2.
9. *Лайко С.* У фарватері державної етнополітики України / С. Лайко // *Літературна Україна.* – 2004. – 23 грудня. – С. 12.
10. *Мушкетик Ю.* Не так ті вороги / Ю. Мушкетик // *Літературна Україна.* – 1999. – 18 березня. – С. 8.
11. *Романцев М.* Война перерастет в огнеупорные бои / М. Романцев // *Сегодня.* – 2005. – 20 квітня. – С. 5.
12. *Сироватка С.* Після труб і карамелі – сіль / С. Сироватка // *День.* – 2004. – 16 травня. – С. 3.
13. *Чуркин О.* Экономическая интеграция на постсоветском пространстве: фактор стали / О. Чуркин // *Экономические стратегии.* – 2000. – Сентябрь-октябрь. – С. 78.
14. *Якубовський М.* Промислова політика та конкуренція / М. Якубовський // *Політика і час.* – 2005. – № 8. – С. 48–54.

Надійшла до редколегії 15.11.2010 р.

Рецензент: *М.М. Голик*, кандидат історичних наук,
Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Шумка А.В., Черник П.П.

УКРАИНСКО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОТИВОСТОЯНИЕ

Комплексно проанализированы украинско-русские отношения в постсоветский период. Определено, что украинский экономический простор представляет исключительный интерес для капитала Российской Федерации. Доказано, что Россия ведет комплексную и целенаправленную политику проникновения в украинское экономическое пространство и закрепление собственных позиций в нем.

Ключевые слова: украинско-российские переговоры, межгосударственные экономические отношения, экономическое противостояние.

Shumka A., Chernyk P.

UKRAINIAN-RUSSIAN RELATIONS IN THE POST-SOVIET PERIOD AS THE ECONOMICAL CONFRONTATION

The article analyzes the Russian-Ukrainian relations in the post-Soviet period. It has been found out that Ukrainian economic space represents an exceptional interest for the Russian Federation capital. Proved that Russia is conducting the complex and purposeful penetration policy into the Ukrainian economic space and consolidate its position in it. Noted the Ukrainian goods are under the tough protectionist policy in Russia.

Key words: Ukrainian-Russian dialogue, international economic relation, economical confrontation.